

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ

В умовах культурної глобалізації особливого значення набуває культурний вимір глобалізаційного контексту сучасної освіти. Ж. Делор, провідний діяч ЮНЕСКО, виступаючи на 45 сесії міжнародної конференції з питань освіти (Женева, 1996 р.), виділив низку протиріч, зокрема, між глобальним і локальним, що проявляється у неприйнятті багатьма людьми, які прагнуть знайти своє етнічне коріння, сучасних глобалізаційних процесів. Інше протиріччя між модернізмом і традиціями полягає у тому, що країни намагаються поєднати традиційну культуру з модернізмом. Відповідно феноменом культурної глобалізації є мультикультурна, інтернаціональна та транснаціональна освіта. Одним із проявів теорії культурної глобалізації є парадигмальні зміни в освіті, що передбачають контекстуалізований розвиток багатостороннього інтелекту учнів у процесі глобалізації, локалізації й індивідуалізації навчального процесу (І. Ченг). Це допоможе сформувати нове покоління ефективних лідерів і високорозвинених громадян.

Зазначене вище потребує всебічного осмислення історичних, політичних, соціальних, етнокультурних детермінант, які визначають особливості культурно-освітнього життя держави загалом та її окремих регіонів. Стає необхідним створення і налагодження конкретного механізму, у якому б етнічна самосвідомість виступала важливим чинником усвідомлення причетності до рідної етнічної культури, розуміння її значення в консолідації української нації, у формуванні її національно-державних інтересів.

Зазначимо, що поняття полікультурності пов'язують з категорією культурного плюралізму. Ідея культурного плюралізму виникала в багатьох філософських течіях віддавна. Так, у роботах Б. Спінози, Б. Паскаля, Т. Гоббса, М. Вебера, О. Камю, А. Тойнбі та ін. ці ідеї розвиваються в контексті твердження, що в основі світу та його «самості» лежать численні самостійні, незалежні духовні сутності. Натомість сама категорія культурного плюралізму в науці була пов'язана з вивченням колоніального розвитку Південно-Східної Азії на засадах співіснування груп населення, що мали різне соціокультурне походження.

Науково-довідкова література представляє поняття культурного плюралізму як «співіснування в межах однієї країни багатьох культур за умови, що жодна з них не є панівною». Тому, не зважаючи на те, що культурний плюралізм і полікультуралізм використовуються як синоніми в категорійно-понятійному полі багатьох наук, ми не застосовуємо таку взаємозаміну в нашому дослідженні, а користуємося лише поняттям «полікультурність». Британські дослідники окреслюють полікультуралізм як рису, характерну для суспільства з різноманітними, але взаємозалежними культурними традиціями.

Відтак, у провідних освітніх документах нашої держави декларуються принципи багатоетнічності та полікультурності, ставляться завдання розвивати фундаментальну освіченість майбутнього вчителя на основі засвоєння духовної скарбниці українського народу. Аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що в теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Окрім того, виявлено провідні тенденції у цій сфері, визначено наукові підходи та парадигми, пов'язані зі зближенням націй, народів, держав через створення спільного економічного, інформаційного з одного боку, та з прагненням народів поглибити та відродити своє історичне коріння, – з іншого.

Загалом, можна говорити про актуальність і перспективність проблеми

посилення етнокультурного компоненту українського суспільства. Це постає у центрі уваги багатьох науковців. У наукових працях Г. Балла, Б. Гершунського, О. Глузмана, І. Зязюна, А. Алексюка, Р. Позінкевича, О. Шевнюк та ін. переосмислюються теоретико-методологічні засади освіти як культурного процесу. Сучасні тенденції полікультурної підготовки майбутніх педагогів досліджують як вітчизняні (Н. Авшенюк, І. Бех, В. Болгаріна, О. Дубовік, І. Лощенова, О. Сухомлинська та ін.), так і зарубіжні дослідники (П. Вебер, О. Джуринський, В. Міттер, А. Перотті, Т. Рюлькер та ін.).

Зазначимо, що незважаючи на світовий досвід розвитку педагогічної освіти, проблема полікультурної професійної освіти у контексті регіональних освітніх систем ще не знайшла достатнього відображення в наукових дослідженнях, що вимагає подальшого теоретичного та експериментального пошуку.

Попри безсумнівне наукове і практичне значення цих досліджень, їх важливість у розв'язанні актуальних проблем педагогічної науки, сьогодні відсутній цілісний науково обґрунтований підхід щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів для організації взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності.

У зв'язку з цим виникає завдання розробки відповідного технологічного напрямку, що передбачає формування в майбутніх педагогів міжкультурної складової професійної підготовки, а також розвиток у них емоційно-ціннісного ставлення до інших культур і міжкультурної взаємодії, формування національної самосвідомості на основі оволодіння знаннями про різноманітні культури.

Таким чином, важливим є аналіз концептуальних й технологічних основ професійної педагогічної освіти в аспекті полікультурності, що й постало **метою** статті.

Як засвідчує вивчення психолого-педагогічних джерел, у педагогічній науці та практиці вищої школи велика увага приділялася вивченню методологічних, теоретичних, методичних аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя [1; 3–5]. При цьому професійна полікультурна підготовка вчителя детермінована взаємозв'язком і взаємозумовленістю загального, особливого й одиничного. Як загальне – вона є складовою неперервної педагогічної освіти і передбачає врахування світових глобалізаційних тенденцій. Як особливе – виокремлює особливості полікультурних освітніх умов окремих регіонів; як одиничне – досліджує міжкультурну взаємодію суб'єктів освітнього простору ВНЗ.

Важливим є міждисциплінарний характер проблеми дослідження, яка потребує проведення дефініцій у декількох наукових галузях: дефініцій культурологічного спрямування таких категорій, як «культура», «полікультурність», «культурне/полікультурне середовище», «діалог/полілог культур»; дефініцій, що характеризують категорію «взаємодія» («міжкультурна взаємодія», «професійна/педагогічна взаємодія», «взаємодія суб'єктів освітнього процесу»); дефініцій, що визначають сутність категорій «суб'єкт», «суб'єктність»; дефініцій, що характеризують такі поняття як «освіта», «полікультурна освіта», «міжкультурна освіта», «освітнє середовище» та ін.

Врахування та аналіз зазначених концептуальних основ дозволяє обґрунтувати базове поняття *«професійна підготовка майбутнього вчителя до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього простору»*, яка розуміється як складна поліфункціональна відкрита педагогічна система, спрямована на формування особистості фахівця (його знань, умінь, навичок, особистісних якостей), здатного працювати в умовах взаємодії різних культур та підготовленого до професійної діяльності в межах полікультурного освітнього простору на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу культур та індивідуальної відповідальності.

У цьому контексті важливою є категорія «взаємодія», яку розглянуто в системі філософських і психолого-педагогічних понять, що дозволило обґрунтувати її базові характеристики: одночасність існування суб'єктів, двобічність зв'язків взаємопереходу суб'єкта в об'єкт і навпаки, взаємозумовленість зміни стану сторін, внутрішню активність

суб'єктів. На основі аналізу зазначеної категорії структура взаємодії майбутнього вчителя може бути представлена у вигляді низки сфер: спілкувальній, діяльнісній, сфери відносин, когнітивно-ціннісній [2].

Загалом, аналіз полікультурної взаємодії учасників освітнього процесу доцільно розглядати у площині філософського (у теоретичному плані – обґрунтування сутності полікультурної міжособистісної взаємодії; у практичному – дослідження потреб, мети, мотивів, предмета, засобів, результату професійної діяльності); психологічного (вивчення професійної спрямованості і, зокрема, культурологічної, компетентнісної, продуктивної); власне педагогічного аспектів (підготовка вчителя здатного до інноваційного пошуку).

Відтак, проблема взаємодії суб'єктів освітнього процесу у вітчизняній, зарубіжній соціально-філософській і психолого-педагогічній літературі проаналізована у контексті сучасних наукових теорій, які характеризують різні аспекти міжособистісної взаємодії, що виявляє провідну роль соціальних установок, що спираються на біхевіористську і когнітивну парадигми; на положення сучасної персонології; концептуальні ідеї представників «гуманістичної психології», теорії цінностей і ціннісних орієнтацій, мультикультурної освіти, різні моделі комунікації, культурологічні концепції, ідеї продуктивності освітньої діяльності та педагогічної підтримки [5].

Як засвідчує аналіз наукових джерел [1–5], професійну підготовку у вітчизняній педагогічній літературі доцільно розглядати за такими напрямками: сутність і компонентний склад підготовки; її організаційні форми і види; основні підходи до проблеми. Це дозволяє виявити сутність полікультурної освіти майбутнього вчителя та її тенденції у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії і практиці. Можна говорити, що в українському суспільстві актуалізуються проблеми полікультурної освіти, формування в молоді уявлень про різноманітність культур у світі, позитивного ставлення до національно-культурних та етноконфесійних традицій народів. За кордоном спостерігається зростання ролі університетської освіти та її культурологічного аспекту, виникає нагальна потреба у формуванні полікультурної особистості на засадах співробітництва різних етнічних полі- та монокультурних груп; у розвитку в студентів національної самосвідомості, високого рівня духовності, моральності, навичок міжкультурної взаємодії; створюються умови для збереження національної мови і культури малих народів, для накопичення досвіду полікультурної педагогічної освіти.

Зазначимо, що у контексті розглянутого вище особливого значення набуває узагальнення результатів вивчення природно-географічних, соціально-економічних, демографічних особливостей Кримського регіону, що дозволяє проаналізувати його соціокультурне та полікультурне середовище. Воно характеризується складністю, культурною різноманітністю та виявляє тенденції зростання поліетнічного складу населення регіону: окремі прояви міжнаціональних конфліктів, збільшення міграційних потоків і відповідно – міжкультурних контактів і міжнародної співпраці, зміна етнічного складу шкільних класів, студентських груп. Ці тенденції актуалізують проблему міжкультурної взаємодії й потребують переосмислення ролі, місця і стратегії розвитку освіти в умовах «глобальної регіоналізації»; оновлення педагогічного кадрового потенціалу регіону, підготовленого до забезпечення наступності поколінь, збереження, збагачення світової та національної культури; до виховання і навчання дітей та молоді рідній мові, готовності до співробітництва в усіх сферах життєдіяльності.

Зазначений науковий підхід дозволяє виявити умови полікультурності Кримського регіону, а саме необхідність: створення цілісного полікультурного освітнього простору; посилення етнокультурного компоненту у цілях, змісті загальної середньої та вищої освіти; суб'єктивізації і діалогізації освітнього процесу на засадах толерантності.

Загалом, узагальнення результатів наукового пошуку дозволяє обґрунтувати концептуальні положення полікультурної освіти, розробити концептуальні положення

полікультурної педагогічної освіти суб'єктів освітнього простору в контексті сучасних наукових підходів: головна мета вищої освіти (підготовка конкурентоспроможного педагога, здатного до життєдіяльності в полікультурному просторі), наукова основа освітньої діяльності (структурно-системні, особистісно орієнтовані, професійно орієнтовані, історико-культурологічні підходи), провідні складові педагогічної освіти (знання, вміння, навички), інноваційні технології (продуктивні, проєктивні, інформаційні), характер відносин (суб'єкт-суб'єктні стосунки), кінцевий результат (сформований рівень готовності та міжкультурної компетентності).

Обґрунтовані теоретико-методологічні засади уможливлюють розробку концептуальної моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Ця модель реалізується в трьох площинах: 1) *структурна* (мета; суб'єкти; предмет їх спільної діяльності; засоби комунікацій); 2) *процесуальна*: розвиток внутрішньої і зовнішньої мотивації; наповнення мети підготовки полікультурним змістом; розвиток здібностей кожного суб'єкта; 3) *аксіологічна* (формування моральних якостей міжкультурної взаємодії, зокрема толерантності та емпатійності). Застосування зазначеної моделі у процесі професійної підготовки майбутніх учителів дозволило дійти висновку, що ефективність професійної підготовки майбутніх учителів досягається шляхом внесення у педагогічний процес ВНЗ певних доповнень і змін у навчальні плани, програми і зміст психолого-педагогічних, соціально-педагогічних дисциплін, у різні види педагогічної практики та організацію самостійної роботи студентів. Особливого значення у забезпеченні дієвості системи професійної педагогічної освіти набуває наш комплекс науково-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, який являє собою двобічний процес, що ґрунтується на науковому (теоретичне підґрунтя навчального процесу у ВНЗ – цикли психолого-педагогічних дисциплін) та методичному (належний програмний і навчально-методичний супровід) підходах.

Суттєво, що у процесі навчання впроваджено як традиційні, так й інноваційні форми, методи навчання студентів міжкультурній взаємодії (пізнання педагогічної дійсності, проєктування, професійна комунікація, самовдосконалення). Під час різних видів педагогічної практики апробовано спеціальні засоби: метод аналізу взаємодії та метод проєктів, що реалізовано через творчі педагогічні майстерні. Ефективність самостійної роботи забезпечено розробкою системи ускладнюючих творчих завдань від адаптивного до трансформуючого рівня.

Відзначимо, що зростанню рівня розвитку основ педагогічної майстерності також сприяла теоретично обґрунтована й експериментально перевірена педагогічна технологія організації міжкультурної взаємодії майбутніх педагогів, побудована за модульним принципом.

Вона охоплює певні етапи: підготовчий (створення умов для осмислення всіма суб'єктами педагогічного процесу особистісних, професійних і соціальних цінностей міжкультурної взаємодії); організаційний (розгляд питань кадрового складу і функціональних обов'язків суб'єктів освітнього процесу, розробка відповідного методичного забезпечення, встановлення співробітництва з представниками різних національних і культурних спільнот); реалізаційний (апробація розробленої технології у професійній підготовці з опорою на роботу груп, в яких використано різні способи міжкультурної взаємодії).

Специфіка запропонованої педагогічної технології полягає в тому, що: по-перше, вона дає можливість використати метод проєкту і проєктувальну діяльність; по-друге, у технології відображено тенденцію до взаємодії суб'єктів взаємодії за допомогою реалізації модулів практикоорієнтованої проєктувальної діяльності шляхом відпрацьовування ситуацій

продуктивної міжкультурної взаємодії і розширення спектра її тактик на основі ідей педагогіки співробітництва.

Упровадження педагогічної технології у процес професійної підготовки студентів полікультурного спрямування було головним моментом нашого педагогічного експерименту, результати якого засвідчили ефективність розробленої концептуальної моделі і запропонованої педагогічної технології.

Іншим результатом педагогічного експерименту було обґрунтування окремих закономірностей у професійній підготовці майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії (циклічності; гетерохронності; цілісності і згармонізованості; оптимальності і доцільності та ін.), що відображають її гуманістичне спрямування, потребу у реалізації принципу діалогічності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

За результатами педагогічного експерименту було сформульовано рекомендації МОН України та вищим навчальним закладам щодо системи професійної підготовки майбутнього вчителя до роботи у полікультурному освітньому просторі. Ці рекомендації передбачають: створення відповідної законодавчої та нормативної бази, зокрема державної Концепції полікультурної освіти і виховання; оновлення та вдосконалення мети, змісту, форм, методів навчально-виховної діяльності ВНЗ у контексті полікультурної освіти; розробка комплексу навчально-методичного забезпечення, відповідних навчальних планів, програм і навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій; проведення педагогічного моніторингу.

Дослідження не вичерпує всіх проблем професійної підготовки майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії, оскільки подальшого ґрунтовного дослідження потребують такі аспекти зазначеної проблеми, як розробка Концепції полікультурної освіти і виховання; теоретичні та методологічні засади неперервної професійної освіти полікультурного спрямування.

Література:

1. Библер В. С. Школа диалога культур: основы программы / В. С. Библер. – Кемерово : Алеф, 1992. – 93 с.
2. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : [монографія] / О. А. Дубасенюк. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. – 367 с.
3. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : [монография] / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.
4. Пуховська Л. П. Сучасні дослідження в галузі педагогічної освіти у країнах Західної Європи / Л. П. Пуховська // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вид-во «Випол», 2000. – С. 565–589.
5. Цивилизационный подход к концепции человека и проблема гуманизации общественных отношений / Крапивенский С.Э., Омельченко Н.В., Стризое А.Л. и др. / Под ред. д-ра филос. наук, проф. С.Э. Крапивенского. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1998. – 240 с.

Аналізуються головні аспекти, методологічні, теоретичні, методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону. Окреслено важливі результати вивчення проблеми полікультурної освіти та перспективи її подальшого дослідження.

Ключові слова: професійна підготовка, полікультурність, полікультурної освіти.

Анализируются основные аспекты, методологические, теоретические, методические принципы профессиональной подготовки будущих учителей к взаимодействию субъектов образовательного процесса в условиях поликультурности Крымского региона. Очерчены важные результаты изучения проблемы поликультурного образования и перспективы ее последующего исследования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, поликультурность, поликультурное образования.

Main aspects as well as methodological, theoretical, methodical principles of professional training of the prospective teachers to co-operation of the subjects of educational process in the conditions of multiculturalism of the

Crimea region are discussed. The major results of the study of problem of multicultural education and the prospects of its following research are outlined.

Keywords: *professional preparation.*

УДК 378.046.4
ББК 74.58

Г.П. Васянович
м. Львів, Україна

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НА ЗАХОДІ

Постановка проблеми. Динамізм розвитку суспільства й освітньої сфери зумовлює необхідність неперервної освіти й самоосвіти викладачів вищих навчальних закладів. Незважаючи на зростання ролі у навчально-виховному процесі новітніх технологій, застосування мас-медіа, роль викладача залишається визначальною, хоча функції його діяльності значною мірою змінюються. Нового змісту набуває методологія, яка фундаментально визначає засади процесу підвищення кваліфікації. Якщо в кінці ХХ ст. методологія залишалася в основному традиційною, і зазвичай не виходила за межі оновлення знань, умінь, навичок, то на початку ХХІ століття на Заході все більше стала реалізуватися методологія, спрямована на розвиток цілісної особистості педагога. Саме такою методологією стала феноменально-герменевтична феноменологія. Цінність її, на нашу думку, полягає передусім у тому, що вона орієнтує не на екстенсивність у процесі навчання (перенавчання з огляду розширення мережі програм, курсів тощо), а на інтенсивність, якість цих програм, на професійний досвід і діяльність викладача.

Обґрунтуванню теоретичних основ підвищення кваліфікації учителів, викладачів на сучасному етапі розвитку освіти присвятили праці вітчизняні та зарубіжні вчені (В. Бондар, Л. Валлі, В. Гаргай, Дж. Еліот, Г. Єльнікова, І. Жерносек, С. Крисюк, А. Кузьмінський, Л. Макарова, В. Маслов, М. Уоллес, В. Холлі, І. Шаршов та ін.).

Метою цією статті є висвітлення змісту, форм і основних принципів пошукової активності викладача у процесі підвищення кваліфікації. У вітчизняній педагогічній думці поняття «підвищення кваліфікації педагогічних кадрів» характеризує складову загальної системи безперервної освіти особистості. Головною метою підвищення кваліфікації є приведення у відповідність фахової та посадово-функціональної компетентності працівників освіти з потребами та вимогами суспільства на конкретно-історичному етапі соціально-економічного розвитку суспільства та інтегративних процесів у всесвітньому освітянському просторі [1, с. 675].

У цілому погоджуючись із таким визначенням, зазначимо, що не можна обмежуватися потребами лише соціально-економічного розвитку. На нашу думку, не менш важливим у цьому контексті є духовний розвиток, як суспільства, так і особистості. На цей бік проблеми звертають увагу зарубіжні вчені (Б. Гебер, Б. Джойс, В. Оконь, Д. Сволоу, Ф. Шльосек, Б. Шауэрс та ін.). Учені доводять, що сьогодні домінантними у діяльності вчителя, викладача є духовні чинники. Останні спонукають особистість до постійного, систематичного, творчого пізнання і самопізнання, пошуку все нових його форм і засобів. Результатом такого розуміння стала *концепція рефлексивного підходу до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на Заході*. Відмінність її від інших підходів ґрунтується на розвитку творчих здібностей педагога шляхом активн

педагогічної науки й досвіду професійної діяльності.

© Г.П. Васянович, 2010

У цьому аспекті головним недоліком інформаційно-технологічної моделі навчання є безмежне прагнення «пересадити» у свідомість викладача вихоплені з живого потоку педагогічної реальності готові зразки розв'язання професійно значущих задач.